

Ragıp Zarakolu

100. YILA DOĞRU KOŞAR ADIM

İLK ANMA İSTANBUL'DA YAPILDI

Bütün dünyada ve Türkiye'de kapsamlı biçimde anılacak olan Ermeni (+Süryani+Rum) soykırımının 100. Yılı'nın başlangıç tarihi olarak kabul edilen 24 Nisan'a 5 ay kaldı.

İlk anma ve matem 1. Dünya Savaşının bitiminden 6 ay sonra İstanbul'da 3 ayrı kilisede yapıldı. Buna diplomatik misyonların katıldığını biliyoruz. Osmanlı makamlarından herhangi bir yetkilinin katılımı katılmadığını ise bilmiyoruz. Ermeni soykırımının başlangıcı olarak İstanbul'daki Ermeni entelijansyasının ve toplum önderlerinin toplu tevkifatı soykırımın başlangıç tarihi olarak kabul edildi daha sonraları. Aydınlaraya yönelik bu toplu tevkifatlar daha sonra, muhalif çevrelere yönelik olarak zaman zaman tekrarlandı. Örneğin "Balyoz Harekatı" denen toplu aydın tevkifatı 1971 ordu/parlamento işbirliği ile yapılan hükümet darbesi sırasında ilan edilen sıkı yönetim tarafından yürütüldü. Ama bunun 24 Nisan ile önemli bir farkı vardı arada: hayatta kalma şansı. 1980 darbesinden sonra da, yazar örgütlerine, barış örgütlerine yönelik toplu tutuklama operasyonları yapıldı. 80 Darbesinden sonra, Avrupa'ya en büyük aydın ve yazar göçü yaşandı.

1919 yılı aynı zamanda İstanbul'da, soykırım sorumluları hakkında parlamento soruşturmalarının yapıldığı; bir kısmının askeri mahkemelerde yargılandığı bir sürecin başlangıcı idi. Bu yargılamalar sonucu, Talat, Enver ve diğer bazı üst düzey yöneticiler hakkında gıyabında idam kararları da çıktı. Ama bu arada, kentte hala etkili olan İTF ağı, Ermeni soykırımı hakkında yazıları ile tanıklık eden, Hasan Amca ve Ahmet Refik gibi yazarları, ölüm tehditleri ile susturmayı başardı.

Ancak Ermeni Patrikhanesinin şikayetleri ve tanıklıkları ile, bazı İTF sorumluları de tutuklandı ve "insanlığa karşı suç" iddiası ile yargılanmak üzere Malta Adasına gönderildi. Bu tutuklamaları gerçekleştiren dönemin cesur İçişleri Bakanı gazeteci ve akademisyen Ali Kemal, İTF çevreleri tarafından "Artin Kemal" olarak adlandırıldı. Bir süre sonra, kampanyalara sonucu bakanlıktan ayrıldı. Yeni İstanbul Hükümetleri de, Ankara ile üstü örtülü işbirliği içine girmişlerdi.

Pontus ve Koçgiri bölgesinde, Başlı olduğu Merkez Ordusu ile Rum ve Kürtlere karşı kıyımlar düzenleyen, 1922 Eylül'ünde İzmir'i yakan, sivil halkı katleden ve İzmir Metropolitini linç ettiren Sakallı Nurettin Paşa'nın ajanları tarafından 1922 4 Kasım'ında İstanbul'da gün ortası kaçırılan Ali Kemal, aynı yöntemle bir sokak güruhuna linç edilmek üzere teslim edildi. Ankara Hükümeti, bırakın yargılamayı soykırım suçlularına yeniden devlet kademelerinde görev veriyor, el konulan Ermeni/Rum mallarından sağlanan gelirlerle, idam edilen Boğazlıyan Kaymakamının ailesine, Talat Paşa ve diğerlerinin ailelerine "vatana hizmet ederken şedit oldukları gerekçesi ile maaş bağlanıyordu.

Türkiye'de soykırım inkarcılığı, devletin milli güvenlik politikasının bir parçası olarak yürütüldü en başından itibaren. 2001 yılında ise inkarcılık örgütsel olarak en üst seviyeye yükseldi ve ASİMKA oluşturuldu. Bu komitenin ilk başkanı, Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli idi. Daha sonra bu başkanlığı Abdullah Gül'den başlayarak Dışişleri Bakanları üstlendi.

Böylesi bir yapılanmaya gidilmesini ateşleyen kıvılcım ise, Fransız Senatosunun çatısı altında Ermenistanlı ve Türkiyeli aydınların bir Diyalog toplantısı düzenlemesi olmuştur. O güne değin Parlamentodan soykırıma ilişkin kararlar Meclisten çıkıyor ama Senato düzeyine geldiğinde, devletler arası çıkarlar gerçekliği nedeniyle, uzun pazarlıklarla engellenebiliyordu. Ama bu kez olay farklı gerçekleşti. Senato’da Türkiye dostu senatörler bile bu toplantıdan etkilenmiş, “artık Türkiye sivil toplumu bile bu gerçekliği kabul etmeye ve tartışmaya başladıktan sonra, bize düşen Meclis’ten gelen kanunu onaylamak düşer” diyerek, bir bölümü Evet demese bile, nötr kalmışlar, böylece Fransız devleti resmen Ermeni soykırımını tanımıştı. Sözkonusu diyalog toplantısına Ermeni diasporasının temsilcileri çağrılı değildi. Bu nedenle Senato önünde protesto gösterileri yapılıyordu. Bu nedenle toplantı sonucunda, herhangi bir ortak karar bildirgesi açıklanmadı.

Toplantıyı düzenleyen Jean Claude Kebabjian’ın kurmuş olduğu CRDA (Ermeni Diasporası Araştırma Merkezi) ve Ayşe Nur Zarakolu’nun yöneticisi olduğu Belge Uluslararası Yayıncılık idi. Belge’nin aracılığı ile, Murat Belge (son anda kanser olayı nedeniyle katılamadı), Mete Tunçay, Oral Çalışlar, Baskın Oran (metin yolladı) bu toplantıya katıldılar. Ben de katılımcı idim. Ermenistan’dan gelen konuşmacılar ise, Soykırım Müzesi Başkanı Lavrenti Barsagian, akademisyen ve gazeteci Hakob Çakıryan ve eski dışişleri bakanı Liberidian idi. Toplantının yöneticisi ise, Cezayir savaşının dürüstlük abidesi olarak anılan, Fransız ordusu tarafından işkenceden sonra hapsedilen Henri Alleg idi. Bu Fransız Parlamentosunun Alleg’den dolayı bir özrü olarak da kabul edilebilirdi. Alleg yaptığı konuşmada, Ermeni soykırımının tanınmasının ahlaki bir vecibe olduğunu söyledikten sonra, Fransa’yı da Cezayir Savaşından dolayı bir özür yükümlülüğü olduğunu hatırlattı. TC’nin elinden Cezayir kozu da alınmıştı.

Hükümet toplantı ardından, YÖK’e “gizli” ibareli yazılar yönelterek, toplantı sırasında serbestçe herkese verilen sunumları yolladı ve akademisyenlerin bu yazıları çürütecek yazılar üretilmesini istedi. Bu arada, inkarcılığın ana merkezlerinden biri olan, Doğu Perinçek’in Aydınlik Gazetesi, “bu metinleri ele geçirdiklerini” iddia ederek, saldırıya başladı ve daha sonra sözde çürüten metinler ile birlikte, yazarlardan izin almadan yayınladı. Devlet alımları ile bu korsan kitap iki basım yaptı.

Arkasından ise Bülent Ecevit ile Devlet bahçeli sözde sol/sağ koalisyon hükümeti, ASMKK’nın oluşumuna bir kararname ile imza attı. Artık soykırım inkarcılığı devletin milli güvenlik politikasının en önemli politikalarından biri haline gelmişti.

Bunun arkasındaki güç ise 28 Şubat post-modern darbesini gerçekleştiren militarizm idi. 1. Dünya Savaşı sonrası Turancı ve Kemalist olarak ikiye ayrılan İttihat Terakki partisinin iki geleneği bir araya gelmişti ilk kez. Ecevit elbette artık CHP’de değildi, ama o geleneğin sürdürücüsü oldu, anti-kürt ve soykırım inkarcısı politikaları ile.

Etkisinin bin yıl devam edeceği ileri sürülen 28 post-modern darbesinin sadece siyasal islamı hedef aldığı genel kabul görmüştür. Oysa yeni dönemde, aynı zamanda, Ermeni soykırımının sistematik inkarı yanında, Protestan Türk cemaati hedef alınmış, güçlü bir anti-pontos kampanya başlatılmış; bu arada 1915 soykırımından bahseden Süryani bir din adamı mahme verilmesi ile bu cemaat de tehdit altına girmiştir. Ermeni ve Rum Ortodoks Kilisesi agresif

eylemlerle taciz edilmiştir. TCK'ya ünlü 301. Madde de (Türklüğe hakaret) bu dönemde eklenmiş. AKP'ye ise onaylamak kalmıştır.

90'lı yıllarda TC, soykırımı kabul eden tek Türk aydını ve insan hakları hareketini marjinal olarak kabul ediyor, önemsemiyordu. Ancak 28 Şubat darbesi ile birlikte, soykırım inkarcılığı, 1000 yıl süreceği iddia edilen Türk devletinin yeni dizaynının temel unsurlarından biri haline geldi.

Bu aynı zamanda bir Hristiyan karşıtlığını da içinde barındırıyordu. Sözde radikal laisist yeniden hortlatılmış "Neo- Atatürkçülük" ve Doğu Perinçek grubu, "misyonerliğin" bir tehdit olarak ünlü kitaba girmesinden sonra, soykırımı da bir misyoner olayı olarak göstermenin ötesinde, misyonerlikle bir ilgisi olmayan Rum Ortodoks ve Ermeni kiliselerini hedef alan eylemliliklere ve nefret söylemi içeren kampanyalara başladılar. Katolik kilisesi ruhanileri saldırılara uğradılar, Küçük Türk Protestan kilisesi, Lozan Anlaşması gibi herhangi bir statüsü olmadığı için ağır saldırılarla karşılaştı. Bütün bu dönem boyunca, inkarcı konferans ve seminerlerin sayısız hale gelmesi, genel kurmay tarafından onbinlerce CD'ler üretilip okullara dayatılması, onlarca inkar temelli kitaplar üretilmesi sonucu, 2007 Ocağında Hrant Dink suikasti ve onu izleyen Malatya misyonerler katliamı ile zirveye ulaşıldı.

Hrant Dink cinayeti Türkiye toplumunda bir kırılma yaratması yanında, artık derin devletin seçimle gelmiş hükümete karşı bir darbe girişimi boyutuna kadar vardı. Hrant Dink cinayetinin yüzbinlerin protestosu ise, hükümete darbeye karşı direnme ve erken seçime gitme cesaretini verdi.

Militarizm ile hükümetin, daha sonra gülen cemaatin adliye ve polis içindeki hegemonyası ile hükümet arasındaki, "saray içi çatışmalar" sırasında ortaya çıkarılan belgeler arasında, Ermeni ve Rum dini önderliğine ve toplumuna yönelik suikast planları yanında, Türkiye'de az sayıda bulunan soykırım araştırmacılarının da "kara listesi" ortaya çıktı ve bunlar asla yalanlanmadı.

Hristiyan azınlıkların durumunda kimsi iyileştirmeler de oldu, bu inkar edilemez. Hristiyan Vakıflar biraz olsun rahatladı. Ama bu "ilerlemelerin" ardında bile, kent merkezi rantların kullanımında, kazan/kazan ilkesi ile varolan tıkanmayı aşma kaygısı vardı. Bu vakıfların ne kadar devlet denetiminden bağımsız olduğu, toplumların bu vakıfların yönetiminden yalıtılmış olduğu gerçekliğide algılanmaya başlandı.

Ama bütün bunlar olurken, görünürde pasifleşmiş olan ASİMKK, varlığını hala sürdürmekteydi. Her valiliğin vali muavinlerinden birinin bir görevi de, bu kurulun faaliyetlerini sürdürmektir. Ama artık daha sessiz ve derinden giden bir çalışma yürütülüyordu.

Devletin 1915 soykırımı konusundaki görüşünde, İttihat Hükümetinin 1916 yılında yaptığı uluslararası kamuoyuna yönelik ilk Fransızca resmi açıklamasında ileri sürülen tezler, allanıp pullanarak 2015 yılında da yinelecek. Tek değişiklik, bir taziyenin yapılmış olması 99 yıl sonra. Yani:

1. Daha önceden planlanmış bir tüm Ermeniliği hedef alan imha planı yoktur.
2. 1. Dünya Harbi'nin koşulları nedeniyle Jön-Türk Hükümeti, tehcir bile değil, imparatorluk sınırları içinde yeniden iskan kararı almıştır.

3. Bazı zaiyatın olduğu inkar edilemek, ama bundan dolayı da Van İsyanını başlatan ve cephe gerisinde eylemliliklere girişen Ermeni Devrimcileri sorumludur. (Cumhuriyet dönemi resmi tarihçiliği sorumluluğu, devrimcilere bile yükleme çabası göstermeden tüm Ermeniliği sorumlu tutan bir söylem geliştirdiler. Öyle ya, o zaman din adamlarının sistematik kıyımına, tüm Ermeni kurumlarının ve partilerinin hedef alınmasını nasıl açıklayacaklardı?)
4. Bu olay aynı zamanda “karşılıklı bir çatışmadır”. Kayıplar bir çeşit savaş zaiyatıdır. Normaldir.
5. Ermeniler de, Rus ordusunun himayesi altında, Müslüman nüfusa kıyım yapmışlardır.
6. Biz Balkanlardan Müslümanların nasıl kovulduğunu unuttuk ve mesele yapmadık, siz de 1915’i mesele yapmayın.

Sonuç olarak, TC, 2015’de tüm dünyayı saracak olan “soykırım” hatırlayışını, 1. Dünya Savaşının diğer boyutlarını öne çıkararak dengelemeye ve meşrulaştırmaya çalışacak.

1. Türkiye bir var olma kavgası veriyordu ve Ermeniler ve Anadolu Hristiyanları bize ihanet ettiler; karşı cephe ile işbirliği yaptılar. Bu çerçevede Çanakkale Savaşı anmaları ile 24 Nisan anmaları dengelenmeye çalışılacak.
2. Bütün bu meyanda yayınlar, konferanslar, TV programları, gazete dizileri yapılırken, Almanlar ile birlikte ilan edilen Cihat olgusu gözden ırak tutulacak. Çünkü bu, Ortadoğu’da yaşanan vahşet ile 1915 arasında özde bir aynılık olduğunu gösterebilir. Cihatist İdeoloji ile etnik arındırma ve soykırım arasındaki bağlantının üstü örtülmeğe çalışılmaktadır.
3. Diplomatik olarak ise, dış dünyadan gelen baskıyı hafifletmek için, biçimsel, derine gitmeyen, ve tazmini asla ağızına almayan bir “özür” bile dilenebilecek.
4. En fazlasından diyasporayı yatıştırmak için, pasaport verme, vizeden muaf tutma vb. gibi jestler de yapılabilir.
5. Bu aynı zamanda, yoğun bir ideolojik mücadele içinde bulunan (siyasal İslam ile neo-kemalizm arasındaki) bir süreçte, karşı cepheye indirilen bir darbe anlamı da taşıyacak ve Hükümetin Batı ile olan problemlili ilişkisinde biraz olsun rahatlatma getirecek ve “aferin” aldıracak.

Soykırım inkarcısı yeni tarihçiler, araştırmalarını tam bir seçmecilikle, Rus arşivlerine yönelttiler. Böylece Ermenilerin nasıl “ihanet” içinde olduğunu kanıtlamaya çalıştılar. Üstelik, Rus ordusunun desteğinden yararlanarak Ermeniler de Müslüman halka yönelik kıyımlarda bulunmuşlardı. Burada da tam bir “seçmeci” yaklaşım sergilendi.

Peki bundan çıkan sonuç ne olabilir?

1. Ermeniler soykırımı hak etmişlerdir. Böylece inkarcılık, inkar ederken, bir başka biçimde de itirafta bulunmakta, ve dolaylı da olsa soykırımın vuku bulunduğunu kabul etmektedirler.
2. Hem sivil nüfus kaybını savaşa ve savaşın yarattığı, salgın hastalık, açlık vb. olaylara bağlarken, bir yandan da can kaybını onbinlere kadar indirebilmektedirler. Hatta örtülü olarak, bazı "akademisyenler" de, o kadar insan ölmedi, sayı çok görünüyor, bunun nedeni birçok Ermeninin "dönmüş" olması. Onlar ölmediler, sadece din değiştirdiler.
3. Bakın bazılarını sağ bırakmışız!

Bütün bunları söylerlerken, inkarın absürditesi içinde, 1948 BM Jenosid Konvansiyonun bütün şartlarını, başka bir söylemle itiraf ettiklerinin farkında bile olmuyorlar. Bu yaklaşım ancak, "İnkarın Sefaleti" olarak adlandırılabilir.

ERMENİ SOYKIRIMINI KİM HATIRLIYOR?

Evet, Hitler'e Polonya'ya saldırırken, insanlığa karşı suç işleme konusunda en üst düzeyde askeri erkanı rahatlatmak için kullandığı cümle son derece önemli:

Cengiz Hanın yaptıklarını kim hatırlıyor? Ermenilerin başına geleni kim hatırlıyor? Hitler'in bu olayın farkında olması ve unutmaması önemli. Dünya unutmuş ama Hitler hatırlıyor. Çünkü Kavgam kitabını ithaf ettiği, 1923 Münich Birahane Darbe girişimi sırasında ölen can dostu Scheubner-Richter, tam da soykırım sırasında Erzurum'da Konsolos yardımcısı idi. O bile tepkili raporlar yazmış, Alman-Jöntürk Cihadının fikir babası olan dışişleri bakanı Max von Oppenheim'dan zılgıt yiyecekti.

Peki, Ermeni toplumu 1915'i nasıl hatırladı. 1915'in Ermeni toplumu açısından unutulmamasının en önemli nedenlerinden biri, Türk devletinin inatçı inkarcılığı ise, ötekisi ise vatana dönme özleminin sönmeyişidir.

İnkarcılık, soykırımın açtığı yarayı hep açık tuttuğu gibi daha derinleştirdi. İnkâr ölülerinin 100 yıldır hala gömülmemiş olması acısını daha da derinleştirmiştir. İnkâr sürdüğü sürece o mezarlar açık kalacaktır. Bunun içindir ki, Bosna soykırımının önemli terapi araçlarından biri, toplu mezarların açılması, DNA tekniği ile kemiklerin ve giysi kalıntılarının kimi parçalarının kime ait olmasının anlaşılması ve soykırım gününde bu sevdiklerinden kalan izlerin aileleri, sevdikleri tarafından bir ritüel ile toplu olarak gömülmesidir. Bugün Kürdistan'da toplu mezarlarda aileler yakınlarının, sevdiklerinin kemiklerinin izini sğrmekte, bulunabilenleri törenle gömerek biraz olsun acılarını yatıştırabilmektedirler.

Uluslararası politikada bunu zaman zaman soykırımdan sağ kalanların geri en dönüş koşulları da oluşmadı değil. 1877 Osmanlı-Rus Savaşından bu yana yer değiştirmek zorunda kalan Ermeni toplumunun temel taleplerinden biri bu. Osmanlı devletinin temel politikası ise, tarihi Ermeni platosunu ve çevresini sistematik bir biçimde "Ermenisizleştirmek" olmuştur. Kürt-Ermeni çelişmesini kışkırtarak Abdülhamit'in başlattığı bu politikayı, Talat Paşa, tamamlamakla böbürlenmiştir Talat Paşa, ABD elçisi Morgenthau'ya.

Yahudi halkı gibi Ermeni halkı da tamamen imha olunamadı. Sağ kalanların baş taleplerinden biri de, özür ve tazmin yanında ülkeye dönüş olanağının sağlanması oldu.

Dünya tarihinin farklı evrelerinde bu şöyle kendini dışa vurdu.

1. 1918 Mondros Mütakeresinden sonra, Suriye çöllerinde ve başka yörelerde soykırımdan sağ kurtulanlar; Fransa'nın verdiği güvence üzerine, Klıkya, Antep, Urfa ve Maraş'a dönmeye başladılar. Ancak Fransız devletinin 1921 sonbaharında Ankara Hükümeti ile yaptığı anlaşma sonucunda Fransız güçlerinin geri çekilmesi üzerine; ikinci bir kıyıma maruz kaldılar ve sağ kalanlar yeniden dünyanın 4 köşesine yayıldı.
2. 1945 yılında Alman Nazizminin yenilgisinden sonra Ermeni diasporası, ülkeye geri dönmek üzere yeni bir kampanya başlattı. 1878 Berlin Antlaşması ile Rus Çarlığı'nın bir parçası haline gelen Kars ve Ardahan, 1918 yılında Alman saldırıları karşısında zor durumda kalan yeni Sovyet devletinin, Brest-Litovsk antlaşması ile Türkiye'ye iade edilmişti. Jön Türk hükümeti halk oylamasına gitmeyi, statünün ondan sonra belirlenmesini kabul etmişti. Ancak bölge yeniden Ermenisizleştirildikten sonra, sadece Müslüman nüfusun katıldığı bir oylama yapılmıştı. Ankara ile 2. Dünya Savaşına kadar iyi ilişkiler içinde bulunan Sovyetler bunu mesele yapmamıştı. Ama onlar açısından, bu hala tartışmalı bir konu idi. Bu nedenle 2. Dünya Savaşı sırasında Ankara-Moskova arasında zedelenmiş dostluk ilişkilerinin yeniden kurulması için, kendisi ile yeniden bağ kurmak isteyen Ankara'dan Sovyet yönetimi bu haksız ilhakin sonlandırılması talebinde bulundu. Ermeni diasporası da o sırada güçlü bir kampanya yürüttüğü için, Moskova bu konunun, Batılı müttefikleri açısından sorun yaratmayacağı kanaatinde idi. Benzeri sınır "düzeltmeleri" Finlandiya, Polonya vb. ile de yapılmıştı.. Ancak soğuk savaşın başlaması ve Atom bombası olgusu nedeniyle Stalin, bu defteri kapattı. Ve ülkeye dönüş heyecanı içinde "vatana dönüş" yapan Anadolu'lar kendilerini, Doğu Ermenistan'a hapsedilmiş gibi hissettiler.
3. Bütün bunlar hala yaşayan birinci ve ikinci kuşak Ermenilerin ülkeye dönüş heyecanını diri tutuyordu. Ve 50. Yılda, Erivan'da hiç beklenmedik bir olay vuku buldu. Yüzbini aşkın insan 50. Yılı andılar. Unutulmamalı ki, Ermenistan Cumhuriyeti de, önemli sayıda, soykırımdan sağ kurtulan Anadolu Ermenisini barındırıyordu. Türkiye cephesinde Ermeni soykırımını hatırlayan bile yoktu ve genç kuşaklar ise bilmiyordu. Resmi tarih kitaplarında okudukları, ise Rumun ve Ermeninin İstiklal Savaşındaki " ihanetleri" idi. 1. Dünya Savaşı bile bir sis perdesi arkasına bürünmüştü. İttihatçıların suçu anımsanmasın diye. 1919 19 Mayıs öncesi tarih diye bir şey yoktu. Hatta o zaman, Türk basını olayın arkasında, Kıbrıs sorunu nedeniyle, Rum diasporasının olduğu haberlerini veriyordu. Ermeni olayı tamamen silinmişken, zaten Süryani ve Rumun başına geleni hiç kimse hatırlamıyor, hatırlamak istemiyordu, total amnezya ile.
4. 1980 askeri darbesi ve diktatörlük, Anadolu'ya ilk "dönüş"ün önünü açtı. Ama eylemci olarak. Ermeni devrimcileri, Esenboğa Havalanında Askeri Başbakan Bülent Ulusu'yu hedef alan bir fedai eylemi düzenlediler. Filistin kurtuluş hareketi, Türkiye gibi Ortadoğu'daki üçüncü kuşak Ermeni gençliği için ilham kaynağı oldu. Bunlar diplomatları ve Türk kurumlarını hedef alan, onaylanması mümkün olmayan terör

eylemlilikleri idi. Ama Türkiye’de faşist bir askeri diktatörlüğün kitlesel boyutta uyguladığı devlet terör bir anlamda bu karşı terörü kısmen de olsa meşrulaştırıyordu. ASALA eylemlilikleri, bu kez uluslararası amnezyanın kırılmasını sağladı. Acı bedelleri olsa da.

5. General Evren, olayı sadece soykırım inkarından çıkarıp, ermeni varlığının inkarına vardırdı. Tarih ve coğrafya kitaplarından tarihi Ermenistan arındırıldı. Tarihsel kalıntılara karşı, zaten cumhuriyet boyunca devam etmiş olan imha politikası mutlaklaştırıldı. Ve Musa Dağ’da hala bazı bölümleri ayakta olan 1915 DİRENİŞ ANITI top atışları ile yerle bir edildi. Soykırım inkarı devletin temel politikalarından biri haline getirildi ve bazı akademisyenler bu işle görevlendirildi. General Evren’in “sözde ermeni soykırımı” söyleminin babasıdır. Ama bu tavır, 3 kuşak Ermeni insanını bütün diasporada ayağa kaldırdı. Sönümlenmiş olan, az sayıda insanın katıldığı 24 Nisan anmaları canlandı.

Türkiye’de 1984 yılında Kürt özgürlük hareketinin eyleme geçmesi, Türkiye solunu ezip nefes alamaz hale getirmiş olan Türk devleti tarafından önce önemsenmedi: Ama bu hareket 12 Eylül rejimine yönelik tepkileri de alarak bütün devlet terörüne karşı kitle desteğini artarak almayı başardı. 1990 başında artık özellikle Cizre bölgesinde halk ayaklanmaları başlamış ve Ankara denetimi kaybetmeye başlamıştı. Aydınlar arasında da Kürt tabusu kırmaya başlamıştı. Buna karşı devlet OHAL ilan etti. O da yetmeyince zaten başlamış olan Kirli Savaşı her düzeye yaydı. Devlet propagandası, bundan da Ermenileri sorumlu tuttu. Gerillaları sünnetli olup olmadığına bakılıyordu, öldürüldükten sonra, kulakları kesilip koleksiyon yapanlar da vardı. Yeniden tehcir politikası başlatıldı. 4 milyona yakın insan yerinden yurdundan oldu; 4 bin kadar köy ve ormanlar yakıldı. Bütün bu yaşanan vahşetin, Ermeni soykırımına ilişkin amnezyanın kırılmasında önemli bir etkisi oldu. İnsan Hakları Hareketinin (Paris merkezli İnsan Hakları /FIDH üyeliği bu çerçevede gerçekleşti), 1995 yılında Ermeni soykırımını kabul etmesi de, Derneğin bölgedeki etkisi nedeniyle, ve özgür Kürt basınının Ermeni soykırımını anmağa başlaması da, Kürdistan’da Ermeni soykırımına ilişkin bilinçlenmenin artmasını sağladı. Devlet şiddeti de, empatiyi daha olanaklı kıldı.

24 Nisan Anmasının Ülkeye Dönüşü

1919 yılında 24 Nisan Anmasını Ermeni toplumu yapmıştı. Bu toplum o kadar Korku Cumhuriyetinin baskısı altındaydı ki; bugün bile Ermeni Toplumunu, kendisi olarak kiliselerinde anma yapamamaktadır.

24 Nisan anmasının yapılamadığı tek Müslüman ülke Türkiye’dir. Bu anma İran’da yer etmiş bir ritüeldir bugün. Şu sıralarda, Ermeni toplumu, 1. Dünya Savaşı dönemi gazete manşetleri üzerinden olayı yansıtan bir sergi açmıştır İran’da. Şu sıralarda bazı Orta Doğu ülkelerinde bu yapılamıyorsa bunun nedeni, neo-cihatizmdir. Bırakın anmayı, Der Zor ve Megadeh’te bulunan anıtsal kilise ve şapel imha olunmuştur.

Bunun için 24 Nisan anma misyonunu, vekaleten insan hakları hareketi olmuştur.

Ermeni toplumundan insanlar da, bu anmalara birey olarak katılabilmektedirler.

24 Nisanı anma bağlamında ilk mütevazı toplantı, İstanbul varoşlarındaki ilerici bir kültür merkezinde, soykırımın canlı tanığı olan, 1916 yılında Meskene Kampında doğmuş olan Sarkis Çerkesyan ile yapılmıştır.

Bundan sonra 2008 yılında Bilgi Üniversitesi, kapılarını 24 Nisan anması vesilesiyle IHD tarafından düzenlenen bir panele açtı. Ara Sarafyan bu panelde ana sunumu yaptı.

2009 yılında ise, IHD İstanbul Şubesine bu olanağı sağlayan, Anadolu Kültür Merkezine bağlı Tütün Deposu oldu. Bu anma yaşamını 24 Nisan operasyonu sonucu yitiren Ermeni yazar ve şairlerinden müzikli bir seçki ile düzenlenmişti. Bu arada Teodik'in 1919 yılında ilk 24 Nisan anmasında yayınladığı, yaşamını yitiren Ermeni aydınlarının resim ve eserlerinden oluşan "Huşartsan /24 Nisan Anıtı" adlı kitabının Ermenice sayfalarının posterleştirilmesinden (yanda Türkçe çevirileri ile birlikte) oluşan bir sergi de açıldı.

2010 yılında ise IHD İstanbul Şubesi çok anlamlı bir eylem düzenleyerek, Ermeni aydınların, başta büyük müzisyen Gomidas, 24 Nisan 1915'te meçhule olan yolculuklarının başlangıç noktası olan Alman yapısı Haydarpasha Garının İstanbul'a bakan merdivenlerinde kurbanların resimleri ile bir oturma eylemi düzenledi.

Ermeni toplumu tarafından Agos gazetesi aracılığıyla ilk anma da bu yıl, Balıklı Mezarlığında, Hrant Dink Mezarı ve 1896-1908 Şehitleri Anıtı çevresinde gerçekleştirildi. (Ermeni gençlerinin NOR ZARTONG gazetesi de daha sonra Ermeni toplumu adına anmada bulunmaya başladı. Ermeni Kilisesinin, 1919'dan sonra ara verdiği anmaya, 100 yıl vesilesi ile başlaması dilenir.)

Aynı gün, Akşamüzeri bu kez Taksim Meydanında, Irkçılığa Durde İnisiyatifi tarafından düzenlenen ilk halka açık anma gerçekleştirildi. Her iki toplantı da, ulusalcılar tarafından taciz edilmeye çalışıldı.

Daha da önemlisi, Jose Marty'nin deyişi ile, "canavarın kalbinde" son güne kadar devam eden dolaylı dolaysız engellemelere karşın, TC'nin başkentinde bir anmanın da ötesinde, 2 gün devam eden, Ermeni diasporasından cesur konuşmacıların da katıldığı Ermeni Soykırımını doğrudan konu edinen bir konferans düzenlendi. 130 yıllık tarihi olan, halen Boston'da yayınlanan Hayrenig Gazetesinin ve Armenian Weekly'nin editörü Haçik Muradyan'ın da ana konuşmacılarından biri olması, bu toplantıya özel bir anlam veriyordu.

2011 yılında ki anma ise, IHD tarafından 24 Nisan'da toplu olarak tutuklanan Ermeni aydınlarının ilk gece konulduğu Sultanahmet Mehterhane Cezaevi önünde gerçekleştirildi. Akşam ise, Taksim'de DUR-DE'nin anması yapıldı. İlk kez Ankara, Diyarbakır ve Bodrum'da da anma gerçekleştirildi. Ayrıca, Taxim Hill Hotel'de "24 Nisan'da Ne Olmuştu?" başlıklı sol ve liberter eğilimli aydınların katıldığı bir Forum düzenlendi. Bir başka acı olay ise, askerliğini yapan Sevag Şahin'in tam da bu gün, bir başka asker tarafından vurulması oldu. Kayıplar konusunda 20 yıldır eylemlilik içinde olan Cumartesi Anneleri, bu kez gözaltında kayıp olayının ilk örnekleri olan Ermeni aydınlarının hesabını sordu.

2012'den itibaren Sultanahmet, Haydarpasha, Galatasaray ve Taksim anmaları bir gelenek halini aldı. Bu yıl olan ek bir anma ise, 24 Nisan 2011'de öldürülen Sevag Şahin'i mezarı başında anmak oldu.

2013 yılında Anmalara İzmir ve Adana kenti de katıldı, ayrıca Kürtler Ermeni Soykırımını Anlatıyor başlıklı bir panel de düzenlendi. Diyarbakır'da Soykırımın 98. Yılında Diyarbakır Ermenileri başlıklı bir konferans yapıldı. Bu Kürdistandaki ilk kapsamlı anma oldu. Ana konuşmacı olan tarihçi Ara Sarafyan, ve konferans katılımcısı yazar ve aydınlar On Gözlü

Köprü üzerinden 635 Diyarbakırlı Ermeninin keleklerle bindirildiği noktada Dicle Nehri'ne çiçek bıraktılar. Bu yılın bir başka özelliği ise, Fransa'dan Ermeni toplumu temsilcilerinin anmalara ve konferanslara katılmalarıydı. Bir başka özellik ise, ilk kez soykırıma hayır diyen dürüst bir Türk yöneticinin Zincirlikuyu'daki mezarı başında anılması idi. Kütahya Valisi Faik Ali Bey (Ozansoy) Tehcir Kanunu'nu Talat Paşa'nın baskılarına rağmen uygulamayı Kütahya'daki Ermenileri korumuştur. Ve ilk kez 1915 vahşeti Dersim'de de anıldı.

2014 yılı anmalarında tehcirin başlangıç istasyonu olan Haydarpaşa garı yine bir başlangıç noktasıydı. Eski Ermenistan dışişleri bakanı ve son cumhurbaşkanlığı seçimlerinde %35 oy alan Raffi Hovhennassian konuştu ve Ermeni aydınları için Marmara sularına çiçek bıraktı. Taksim'deki anmaya ise bu kez 1000'in üstünde insan katıldı ve Ermenice ilahiler de okundu..

Ve 2015 için yapılan hazırlıklara gelince, IHD Türkiye genelinde şubelerinin bulunduğu her yerde anma yapmayı, ve kıyımların gerçekleştirildiği alanlara ve nehir kıyılarına çiçek bırakmayı planlıyor. Daha kapsamlı anma gerçekleştirme amacı ile bir genel koordinasyon oluşturulmuş vaziyette. Bu sivil toplum açısından böyle. Devlet cephesinde ise, "evet ama" diye başlayan, dolaylı veya dolaysız bir şekilde yine 1915 yılında yaşanan vahşetten dolayı Ermenileri sorumlu tutan, bütün yıla yayılan, konferans, TV programları ve kitaplarla çok kapsamlı, daha rafine bir inkar programı hazırlanıyor.